

Такіє нехай у тебе мѣстце мѣвають
Которые не ради на все зезволяютъ.
А которым милша роскошь ниж цнота,
Пред такими кажи замыкать ворота

В його римованих каламбурах стрічаються випадково і рівноскладові:

Скарга оскаржаєть,
Гербест осужаєть,
Бо той писмомъ своимъ страшить,
А сей декретом не тѣшитъ (6 6) (8 8)

Але се очевидний випадок: поруч того, напр. (6 — 9) (8 — 12):

Хто самъ не могаєть,
Помочи отъ иншихъ жадаєть
И годит ся ратовати,
Кгды жъ не о власное началъ працювати, і т. д.

Складнішу будову має післяслово до «Послання до Латин» 1581 р. (з ркп. Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря) п. з. «Върши прикладный»¹. Кожний складається з двох двостихів, розділений віршем-одинцем, що, здається, мусить представляти прозову прокладку між ними:

З якою пильностью бчела мед збирает	6 6
Же у борти ледво ся затворяет	5+6
З такою ж в тые книжки наношено	11
С листа римских докторов	7
Против фальшових отпоров	8
Буди же того вдячон кождый,	
А проси Бога о оборону завжды,	
А писара тых книжок не забывай,	
Абы его долже Бог ховал	
И за працу ему живот вѣчный даровал.	

Походження вірша сього незвісне; не виключено, що він також вийшов з Острога.

З 1591 року маємо цікаву колекцію віршувань львівської братської школи, що дає, з одного боку, свідоцтво її особливої уваги до віршоробства, з другого — ілюструє методи і літературний смак школи взагалі, так що з сього боку вона варта більшого зацікавлення.

При нагоді першого приїзду митрополита до Львова (новонастановленого від патр. Єремії Михайла Рогози), на початку 1591 року, школа вітала його двічі. Перший раз (17 січня) в братській церкві, «пред народом», другого дня

¹ Видав ак. Петров у цитованій студії — Труды Киев. Акад. 1894, III с. 349, також у Памятниках полем. лит. III с. 1306.

у себе в школі. Сі привітання потім були випущені разом як рекомендація успіхів нової школи для придбання громадської підтримки і ласки під заголовком: «ПРОСФОНІМА — ПРИВѢТЬ, Преосвященному Архієпископу Кур Михайлу Митрополиту кievському і галицкому і всея Россіи».

Перше привітання починається коротким «прологом» або: «предословом от малых», виголошеним мовою грецькою і слов'янською (доволі тяжкий і місцями навіть незрозумілий слов'янський текст показує, що оригінал був грецький). «Малыя суще дѣтища», покладаючись на те, що «новонасажденныя (самою своєю) малостию их зрящим велю сласть сотворяют, надежда ихъ ради хотящая быти от нихъ (сподіванням того, що колись має з них бути)» і «Диевых отроковицъ (Діоскурів!) воспоминанія предносяще» вітають митрополита — «солнце свѣтлое, Европа (!) звѣзду, едино око Россіи».

Потім у трьох хорах («ликах») по черзі виступають «отроки» — школярі. Кожний виголошує якусь сентенцію. В першій ліку п'ять отроків спочатку проголошують свій афоризм мовою грецькою, потім мовою слов'янською; перший говорить прозою, дальші чотири — віршами: спочатку грецька елегічна строфа — гекзаметр і пентаметр, потім се віддається по-слов'янськи трохи ширше, двома двостихами різнорідного складу. В другій і третій «лику» «отроки» виступають з «чотиростихами» (парними двостихами), зложеними мовою більш «посполитою», ніж слов'янською. Чергування стихів підчеркується чергуванням великих і малих літер на початку: першій стих починається великою літерою, другий малою, хоча бувають і недогляди в сих графічних правилах. Наводжу всі сі слов'янські вірші:

Першого лику «вторый отрокъ»:

Благо, отче, слово бо изрекль еси едино,
и скоро събра ся многъ народъ мыслно.
Яко нераская ся нынѣ оу насъ быти,
но пришед вся благочиннѣ оустронити.

Третій отрок

Незавжды бываетъ тма на воздухъ мгlistая,
анѣ тръваетъ оуставичне ночь чернооблачая (sic).
Але и солнечное горячее коло променни блистаетъ,
за тым и самого ясногосияющаго свѣтъ бываетъ.

Четвертый отрок.

О наставниче добродѣтели о покоры всякон.
якомы перше заживали жалости великон,
Такъ намъ нынѣ видячи тя радость наставаеть,
всякого бо нелестнаго душа оумилно вздыхаетъ,

Пятый отрок

И чтожь нынѣ вижу чудо барзо дивное,
виденіе же сладкое и всѣмъ потѣшливое
Всекрасное похваленіе мене съдержитъ, видячи

добродетельнаго (sic) почестъ отъ всѣхъ принимаючи.

«Ликъ второй» (першій отрокъ)

Прагнула ты душа наша, прагнули ты и кости мои,
якъ земля прагнетъ дожда в лѣтнии знои.
Нѣ единъ такъ покармъ тѣлу не смакуеть,
якъ оуприма душа видячи ты роскошуеть.

Второй отрокъ.

Спѣвати ми кажетъ сердце святителеви моему,
и языкъ сердцу послушный зуполному,
Отбираетъ слова, и новыи стихи содѣловаеть,
ледвѣ такъ прудко писарь писмо выливаеть,

Третій отрокъ.

Здравъ буди с(вя)т(ите)лю, тебе я сладкими,
не забуду нѣгды, стишками моими.
И поки ми едно в памяти родитъ ся мова,
чесныи будутъ от мене завжды о тебѣ слова

Четвертый отрокъ.

Возлюбилъ еси, отче, справедливость святую,
маешъ в ненависти безбожность проклятую
Прото тебе богъ твой значною пред иными
почтилъ повагою, ровесники твоими.

Пятый отрокъ

Припоясанъ по бедръ твоимъ мечъ богословиемъ кованый,
бодрый воине, мечъ уотвсюду наостренный,
Славный и непорочный, с тымъ ся ты рушаешъ смѣле,
и громишь нимъ богопротивныхъ снадне и оумѣле.

Шестой отрокъ.

Правда и чклолюбие твой возъ справуеть,
а справедливость браздами шафуеть
За ихъ поводомъ, о истинный пастыру,
простуешь намъ гостинецъ ко небесному царю.

Седмой отрокъ.

Нехайже ганбу отнесутъ, нехай ся запалають,
о с(вя)щенная главо, котрыи упадку церкви шукають.
Нехай ся вспачать ихъ рады, нехай ся встыдають явне,
котрыи знищеня наше ради видять марне.

Осмый отрокъ.

Бодай за божию възгору всѣ поганбени были
котрыи уладокъ хвалят, мовячи такесмы хотѣли.
А цнотливыи бодай дни добрыхъ заживали,
и истинну божию завжды смѣле визнавали

«Третій ликъ» (першій отрокъ).

Принесѣте почестъ с(вя)щенници пастыреви зверхнѣйшему,
принесѣте покуру и мирскии, яко всѣхъ началнѣйшему.
Сего единого надъ епскпыи и сщеникии имя визнавайте,
сему нынѣ в дому божиимъ и з нами ся покланяйте.

Второй отрокъ

Соборе божий, оумиленно спѣвай своему,
Михайлу митрополиту, патриархомъ пос(вя)щенному.
Оучинѣте ему честь повинную зо всеи хоти,
нелицемѣрно всею душею, го святителскои милости.

Третій отрокъ.

Будемо ты предъ всѣми велбити, истинный нашъ пастыру,
Нетолко на семь единомъ мѣсци, но и по всемъ миру.
Абысь насъ в пригодахъ нашихъ нынѣ и всегда ратоваль,
и от противности людий зловѣрныхъ церковь заступаль.

Четвертый отрокъ

Блажень убо, господине, котрый людий упалых ратуеъ,
богъ тыж в его потребѣ над ним ся злуетъ
Богъ его вицѣль заховаеъ и здорова набавить,
и в панованню не отмѣнною з ласки своєї поставить
Пятый

Плещѣмо руками радуочи ся всѣ згодливе!
всѣ спѣваймо, пастыря витаючи богобоязнице,
Тотъ всему духовенству въ всей Россш розказуеъ,
митрополію кіевскою и галицкою обладаетъ

Потім наступае досить довга молитва: може бути, вико-
нувана хором. Вона зложена з двостихів, з слабими (жіно-
чими) закінченнями, наводжу її першу третину:

Богъ всесильный (честный нашъ отче) богъ правдивый,
заступникъ нашъ певный потѣшливый
Онъ в долегливостяхъ насъ ратуе,
нехай же намъ боязнь не пануе
Гучать свѣта сего моря попудливыи,
блужи волнами в береги кривыи,
Грозять упадкомъ опоки,
вывысивши ся под темныи оболоки
Мѣсто котрое богъ милуетъ,
и прибыткомъ своимъ именуеъ,
Тому квалтъ и грозная зброя
не можетъ нѣгды зопсовати покоя.
Бо тамъ самъ богъ пребываетъ,
и в потребахъ ратунокъ подаваетъ

Нарешті привітання «от старѣйшихъ» — декламація, з
котрої виймаю найбільш поетичний епізод — опис «проль-
тія» — весни, котрої вісником являється прихід митрополита
по всіх пережитих негодах:

Да радуем ся и мы с(вя)т(ите)леви прольтїе блговѣствующему
Лютост же зимы съ тяжкими волки отгоняющему
Ся же от самѣх вещей кождо нас подробну да познаеъ,
Егда оубо по студеной зимѣ тепла весна наставаеъ,
Тогда и земля небѣдно зелену траву пуцаеъ,
И дубъ подчесанъ, головерхіа холмы оукрашаеъ,
И вся зеленевласія древа, в новыя ся рїзи облачат,
Яко ветхая отложивше всякую поновити ся значат.
И вѣтры тогда благопрохладны лучами просаваеми,
И всяко птиче стадо под небесем поет сладкими пѣніями,
Насъ наказуеъ правовѣрно и богоугодно спѣвати,
И высаеъ¹ ся богопротивленіе Духа оттнати
Тогда иже в горах волун пастуси ис кушь изльзающе
На широко пространныи поля вѣтром лица простужающе,
Птицъ сладкопѣсных глас слышавше душа наслаждают,
Сами же многшумна тростіа стеблїю противу отпѣвают,
Безсловесныхъ овецъ в различїи травъ наслаждающе чюства,
Агньца сограмажающе тихими стопами, некромъ² мужства
Тогда и косоръ к кущи наостривъ оками во виноградъ течеть,

¹ Друк вьсаеъ.

² Не без.

Отребляюще дольная и плодъ нетворящия нещадно съчетъ
Тогда и морсти пловци небурно и тихо море видѣше,
Древу и водѣ, и вѣтру быстрому душа своя вручивше,
По морским хребтомъ страхъ отложивше плавають,
И непотлаченнымъ стопамъ, широкій Понтъ прорѣзають
И что боле? не простирающе слово просто рещи имамъ:
Всякому художеству пролѣтѣе благоспѣшно естъ намъ.

Другий привѣтъ митрополитові — «в школъ» — значно коротшій і простіший: не має характеру такого прилюдного «попису», як першій. Спочатку привітання — очевидно, «від старшини»:

Сеже привѣтъ архієпископу в школъ.
Сладко слышаше, о прекраснѣмъ раи поистиннѣ,
а еже в немъ пребывати, отче, колми паче сладоснѣ.
Радостно же оубо в темницахъ сушимъ посѣщеніе,
радостнѣе же от самыя темница свободженіе
Но нѣсть якоже нынѣ намъ, о боголюбезниче,
твое зде посѣщеніе, пречесный нашъ странниче.

В закінченні небезінтересні згадки пережитого, сподівання кращого — не дуже певні, так що кінець кінцем шкільна старшина просить свого найвищого пастиря наділити потрібною терпеливістю, коли не можна «запретити» «неістових соперників»:

Вспоминаете ли нынѣ, о дѣтстии лица,
како неистови всегда наши суперници?
Не скорбѣте прочее ниже ужасни будѣте,
но весело ступающе, на вышняя восходѣте
Себо предсѣдитъ христовъ истинный дѣлатель,
судия же праведный и безаконію отмститель.
Люто бо тогда, отче, бѣ, люто воистинну,
Сего ради тако мню, яко ничтоже воспомяну,
Еже тебѣ (многымъ небывшим) зде быти,
и по насъ праведнымъ судомъ отмстити.
Но пройдохомъ яко же сквозѣ огнь и воду,
чающе тобою известис(ь) на свободу
Или жезломъ пастырства своего запрѣти,
или вся терпеливнѣ подѣяти помози
И всю жизнь нашу изведи на строеніе,
да тобою получимъ от бѣдъ спасеніе

Потім характеристичне «моленіє от нищих» (себто школярів-мендиків): благання помочі, дозволу обходити парафіян, збирати датки:

Первый отрок

Подойми чесный отче нашъ долегливости,
а рачь намъ помогати зъ отцевской милости
Просвѣти насъ, абысмы от всѣхъ познани были,
и в нищетѣ учачи ся от всѣхъ ласку мѣли
Нехай всѣ парафѣи оуслышать твою святыню,

и с(вя)тую подають намъ просячимъ милостыню,
Нехай намъ не боронять толчи в своя пороги,
алчуще просити, поневажъ єсмы убоги
Намъ бо мало єсли што з любве и подадуть,
сами же от бога, великая за то воспріймуть.
Котрый и сам доброволне насъ дѣля нишимъ былъ,
и на пути утрудъ ся пити от жены просилъ
Из дома оубогого древодѣль рачиль ся народити,
всѣхъ учачи, абы убогими не хотѣли гордити
И апостоловъ от убогихъ людей себѣ зобралъ,
всѣмъ по немъ идучимъ образъ собою показалъ
Вторый отрок.

Єдинаго тя от апостоль че(с)тна избра богъ,
святителя нищелюбезна да поднесеша ихъ рогъ.
Тебѣ оставленъ єсть нищий, тебѣ и сирота,
О них старайся — они бо ти отворять небесныя ворота.
И во полаты пресвѣтлыя и нетленыя введуть,
идеже вси нищелюбивыи съ лики аггль будуть

По сім примітка, що «архієпископ», вислухавши сіє «с любовію» «доволнъ и премудръ отвѣща с поученієм и благословенієм отпусти народы».

Привіти сі в брошурі попереджує герб Львова з відповідними оказіі віршами:

Гербъ тезоименитаго князя Лва градъ сей маєть,
єгоже имя по всей Европи Россійскій родъ знаєть
В митрополи Києвогалицкой славно пребываетъ,
и митрополита своего чєстно привѣчаетъ.

На кінці такий інтересний відклик до громадянства: до молодіжи — з заохотою до науки, до старших поколінь — щоб давали дітей до школи, а всім разом: готуватись до близького приходу Антихриста!

Ко всѣмъ обще

Прийдѣте зде прийдѣте, о х(рист)оименитыи отроки,
Россійскаго народа братиа, о Х(рист)ѣ нам ровенници,
Млека словєснаго оучєна младенчески возлюбите,
Христа Бога младенца бывшаго восхвалите,
Агнца Христа яко агньци незлобивє насльдуите,
И яко пастыря на мѣстѣ злачнѣ при водах чуйте
Князи и властитєли Слово Божіє почтѣте,
Младенцовѣ незлобивыхъ безбожнє не губите,
Приймѣте наказаніє со страхомъ яко сынове послушныи,
Да не сѣкрушите ся гнѣвомъ яко сосуды скуделныи
С(вя)щенныи Захарю с(вя)ще(нни)ка подражайте,
воспитавшаго покааню проповѣдника по(з)навайте,
Тєрпѣте от руки гсдня¹ церковный бичъ богокрочемныи,
Да не посѣчетъ вас губителный меч² о богопротивныи!
Прийдѣте злонравныи, прийдѣте законогонитєли,
И наоучите ся от Павла вселенный быти учителяи,

¹ Треба: господни

² Надр: меч.

И не бранѣте, рече Хс, приходити дѣтем не бранѣте,
но благочинно коснути ся их ко мнѣ приводѣте,
Дадѣте сыновѣ царства небесного научити
оучителю немѣющу где главы подклонити!¹
О вселенская Апльская Святая Церкви кафолицы,
Правовѣрныи¹ святых от(ец)ъ² оучения наслѣдница,
Антихристов приход близко чуйте,
Противу вопросовъ отвѣты готуйте!

Друга публікація львівської школи того ж року — грецько-слов'янська граматика АДЕΛΦΟΤΗΣ менше дає для вияснення її віршоробських методів. Тут повторюються ті ж вірші на герб міста Львова, що і в Просфонімі, але поруч інтересний епіграф, що дає пробу перекладу грецького десятистопного ямбічного римованого двостиха таким же розміром (я означаю акценти ритму):

Богу даюшу зависть ничтож³ возможé
И нѣ даюшу труд успѣть ничтожé.

Вказівок щодо теорії віршування ся граматика не дає ніяких. Але сю недостачу доповнює граматика, випущена львівським дідаскалом Лаврентієм Зизанією в 1596 р. у Вільні («Грамматика словенска совершеннаго искусства осми частей слова и иных нуждных»). Він тут пробує виложити ті принципи віршування, що греко-слов'янська братська школа силкувалась устави́ти для церковно-слов'янського і «посполитого» вірша на грецький вірєць. Ся мертворождена спроба, ширше розвинена потім Смотрицьким в його граматиці, не мавши практичного значення — бо ся теорія не приймалася, через повну свою нереальність, інтересна нам як вияв характеристичної боротьби ідеологічних течій в українсько-білоруській школі. Очевидно, поруч старого некунштовного стиха школа хотіла поставити «кунштовний», як було в школах латинських. Але взяти для сього рівноскладовий вірш вона не хотіла. На взір латинського вірша вона хотіла перенести правила грецької метрики на вірш слов'янський і так само український. В Зизанієвій граматиці знаходимо таку «пересторогу»:

О метре и о рифмѣ Пересторога хотячим вѣршѣ складати.

Въ метрѣ подобает зрѣти качество и количество слогов и речений, сирѣчь аще изрядное речение есть, аще слогѣ долгій или краткій есть. Въ рифмѣ же нѣсть качество зрѣти, яко множає количество

¹ Надр. правовѣрнай

² Надр.: отц.

³ В оригіналі: нічтоже, але, мабуть, кінцеве е не треба вимовляти.